

nyelvű könyvekről írt bírálatai és tanulmányai, hisz e művek legnagyobb része csak ünnepi alkalmakkor hozzáférhető a honi olvasók számára. Növeli munkásságának súlyát, hogy történeti áttekintésre is vállalkozik, azaz könyveiben egy egyetemes magyar irodalomtörténet körvonalazódik, amely sajnos ugyancsak hiánycikk.

Az *Erdély hűségében* néhány alapvető tanulmányt tartalmaz. Sorrendben haladva először a Szabó Dezsőről szólót emelném ki, hiszen az író főművét, *Az elsodort falut* nyitottabban elemzi, mint korábbi méltatói, akik — nem ok nélkül — szóvá tették a regény szerkezetét szétrobbantó prófétai attitűdöt. Az író történetiszemléletének analízise is meggyőző, pontosan és hitelesen jellemzi a szereplőket s az általuk megjelenített eszméket. Hogy e megértő és beleérző azonosulás szerepe a regénynek újabb olvasókat, mégis nyitott kérdés, *Az elsodort falu* gyengesége ugyanis stílusában rejlik. Világképének sok eleme különféle közvetítők által ma is él, hat, a kezdeményezés érdemének felismerését azonban e túlfokozott kifejezőmód szinte lehetetlenné teszi, s épp azokat az olvasóit idegeníti el, akik a felnövekvő nemzedékek körében népszerűsíthetnek.

Pomogáts Béla bámulatosan gazdag irodalomtudósi munkássága Kuncz Aladáról írt monográfiájával kezdődött, s akkori meglátásait azóta is finomítja és gazdagítja. Alapvetőek Nyírő Józsefről írt tanulmányai, az itt közölt Wass Albertről szóló búcsúztató pedig egy átfogó elemzés vázlata. Öröm újra olvasni a Tamási Aronról írtakat, hiszen az Ábel-trilógia születése idején szenzációnak minősült, s ha Pomogáts Béla arról ír, hogy Tamásit kezdjük elfelejteni, az bizony közös szegyenünk, még ha tudjuk is, hogy a magyar kánonképzésben a szokatlan iránt erős fenntartások mutatkoznak (gondoljunk csak Tersánszky Józsi Jenőre), Karinthy Frigyes talán az egyetlen kivétel, a műveit tartalmazó sorozat ma is sikeres.

A tanulmányok sorából nemcsak laza fűzésű erdélyi magyar irodalomtörténet körvonalai bontakoznak ki, hanem egy eszmetörténeti vázlat is, Pomogáts Béla transzszilvanizmusról írt korábbi művének sok fontos megállapítását árnyalva, tovább gondolva. Újra meg újra tanulsággal olvashatjuk például az *Erdélyi történet*ről, Bánffy Miklós művéről írt tanulmányt, amely a maga korában igen jelentős alkotásnak igazságot is szolgáltat, hiszen az erdélyi magyar irodalom organizátoráról korábban lehangoló esszé is született. Ő is, a kötetben szereplő Cs. Szabó László is megérdemelnék, hogy monográfia dolgozza fel életművüket, s ennek megírására ki lehetne alkalmasabb Pomogáts Bélánál? Hiszen mint az *Apa és fiú* válogatása is bi-

zonyítja, itt és most ő az az elhivatott személyiség, aki nemcsak ismeri és szereti hőseit, hanem tisztában van a magyar kultúra történetében játszott fontos szerepükkel is. (*Pallas Akadémia*, Csíkszereda, 2002; *KÖZDOK Kft*, Budapest, 2002)

RÓNAY LÁSZLÓ

BORI IMRE: EMBER, TÁJ, TÖRTÉNELEM

A Trianon utáni évtizedben, amikor az immár vojvodinainak nevezett bácskai, bánáti, szerémségi magyarság ráeszmélt, hogy kisebbségi sorsba taszítván akkor tud megmaradni, ha megteremti saját kultúráját, s ezen belül irodalmát, még Szenteleky Kornél is így írt D. J. barátjának: „te tudod legjobban, milyen sivárak, reménytelenek itt a viszonyok (...) Legtöbbször a tradíció hiányzik, a múlt, az elkezdett irány (...) Ezen a tespedt, művészietlen lapályon nincs semmi, de semmi emlék, itt sohasem voltak ősi kolostorok, évszázados kollégiumok, hírhedt lovagvárak, görnyedt, legendás dombok vagy templomok, france-i könyvesboltok, fontainebleau-i erdők, ezen a józan, disznóól szagú földön sohasem éltek nótázó igricek, ferde kucsmás kurucok, sárga szakállú ötvösök, magas homlokú hitvitázók, vagy finom ujjú humanisták...” — Aztán hamarosan ő lesz a vajdasági irodalom szervezője, mellékletek, folyóiratok, könyvek szerkesztője, versek, regények, drámák, kritikák írója. A jelen érdekelte elsősorban, s kevésbé a múlt, főleg nem a távoli történelem. Holott ennek a tájnak is, bár — ahogy könyvének előszavában Bori Imre írja — itt a „történelem mintha hőhémunkát végzett volna”, van múltja, amint az elmúlt évtizedekben kiderült. És ezt, szinte Szentelekyvel perlekedve („állt vár és templom, volt könyvtára érseknek és kolostori barátoknak, kardok mellett szavak is összecsapkák”) kívánja bizonyítani „Délvidéki olvasókönyv” alcímet viselő tanulságos, értékes szövegválogatásával Bori Imre.

Mostanság a határokon túli magyar nemzetközösségekben állandó téma az azonosságtudat, melynek szükségét felismerve tudatosítása, megtartása érdekében minden eddiginél többet tesznek kiadók, lapok, tollforgatók egyaránt. Ebben a sorban kivételes hely illel meg a Bori-féle antológiát, mert nemcsak a szövegek mindent befogó horizontjának tágassága, hanem tudományos, művészi és ismeretterjesztő színvonala, értéke is reprezentatív, ami különösen lényeges ebben az identitást bizonyítani tö-

rekvő, de nem mindig igényességről tanúskodó kisebbség- és helytörténeti jellegű cikkek, könyvek dömpingében.

A tömbökbe rendezett anyag először földrajztudósok (Teleki Pál, Prinz Gyula) segítségével terít „tájébraszt” a történelmi és a művészeti emlékidézés alá. Bácska, Bánát-Bánság, Szerémség és a „titeli tető” leírása után következik a régmúlt, a rómaiaktól az itt megforduló, tárgyi vagy mondai emléket hagyó görögökön, hunokon (az Attilánál járt, az alföldi vihar első leírását adó Priszkosz Rhétor beszámolóján), avarokon át (kiknek emlékét a pörösi bogozó és a csonttégléken levő világfa is örzi) a honfoglaló magyarokig (Csanád vezér jóvendülő álmát, a Bánátban található aracsi dombormű feliratát, a Szerémségben levő dombói bencés apátság leírását, a kamonci bibliafordító barátok emlékét vagy a középkori nagyváros, Újlak múltját idéző történet-, régészírássokig). Hogy aztán külön fejezet tárgyalja a török támasztotta forgószél pusztítását, Belgrád elésétől a Savoyai aratta zentai diadalig, majd a térség újbóli benépesedését, a második honfoglalást dokumentáló szövegeket (a jobbágyok panaszleveleit éppen úgy, mint a csatornaépítést, a topolyai Kray család történetét, beleértve a családnak sírverset író Vörösmartyval való kapcsolatot is, akárcsak Déryné becskereki vendégszereplését vagy a Dunán hajózó Széchenyi naplóbeli sorait 1830-ból). Hasonlóképpen külön fejezetet kaptak a szabadságharc itteni emlékei, levelek (Kossuthnak sógorától, Egressynek feleségétől), csataleírások, illetve három vértanú életrajza (a bánsági születésű Kiss Ernőé és Lázár Vilmosé, s a zombori Schweidel Józsefé).

Így jutunk el a művészet, a tudomány (Munkácsy, Than testvérek, Gozdsu, a filozófus Schmitt Jenő Henrik, a három nyelvész — Szarvas Gábor, Bárczi Géza, Csefkó Gyula —, Fülep Lajos, Bartók Béla, a mesemondó Borbély Mihály, s végül Kosztolányi Dezső) jelesei hagyta nyomokat, illetve az itteni élet mindennapjait megidéző 19. század végéig, 20. század elejéig, s innen, elsősorban írók (Szenteleky, Herceg, Szirmai, B. Szabó, Burány, Fehér Ferenc, Jung, Brasnyó, Németh István) tollát/szavát követve — egy fejezetnyi kitéréssel a Trianon utáni évtizedekre — napjainkig.

Ha egy íróról az a hír járja, hogy tankönyvanyag lett, büszkén, de keserűen veszi tudomásul klasszikussá válását. Ha egy könyvről azt mondjuk, tananyagga kellene tenni, a legnagyobb elismerést jelenti. Bori Imre „Délvidéki olvasókönyv”-ét itt kötelező olvasmánnyá ille-

ne nyilvánítani — okulásul, bizonyoságként gyereknek, felnőttnek egyaránt. (*Forum – Agapé, Újvidék – Szeged, 2001*)

GEROLD LÁSZLÓ

DERCSÉNYI BALÁZS – MAROSI ERNŐ: TEMPLOMOK MAGYARORSZÁGON

A magyar kastélyokat és várakat bemutató kiadványai után az Officina '96 Kiadó újabb reprezentatív albummal jelentkezett. A kötet célja „az istenhit házáinak újszerű bemutatása a magyarországi műemlékek sorában”. A művésztörténeti és fotóművészeti szempontból egyaránt a szakma legismertebb képviselői által készített mű „egyetlen dolgot tart szem előtt: az adott műemlék szépségét és jelentőségét a magyar művelődéstörténetben”.

A könyv élén Marosi Ernő *Szakraális építészet Magyarországon* című alapos, történelmi áttekintést nyújtó tanulmánya olvasható, a történelmi Magyarország területéről. A magyarországi templomépítéssel történetének vázlata gazdag képi illusztrációval tárja elénk csodás templomok romjait és rekonstruálható eredeti formáját, illetve a ma is épségben látható építészeti remekműveket. E történelmi áttekintés után a mai országhatárokon belül található templomok képi és szöveges bemutatása következik. Dercsényi Balázs szakszerű, ugyanakkor olvasmányos szövege mintegy nyolcvan templom külső és belső arculatát tárja elénk, melyek közül negyvennyolc római katolikus. A kitűnő felvételeket Szelényi Károly, Mudrák Attila és Kispál Attila készítette. A háromszázöt színes fénykép között több tucat remekművet találunk. Így például a győri püspöki székesegyház szentélye a szószékkel, Maulbertsch oltárképével és Molli-naro ólomoltárával, valamint a bencés templom belsője a szentéllyel, a Troger festette mennyezetképpel és a Gode készítette szószékkel, mind-mind gyönyörű művészi felvétel. De említhetnénk a pannonhalmi, jáki, sümegi, keszthelyi, székesfehérvári templomokról készített gyönyörű fotókat is.

E több nyelven megjelenő gyönyörű album valódi ajándék lehet a hazánkba látogató külföldi turistáknak, ugyanakkor számunkra is rengeteg felfedeznivalót rejt magában. (*Officina '96 Kiadó, Budapest, 2002*)

FRIDECZKY FRIGYES